

M E T A M O R P H O S I S T R A N S Y L V A N I A E

ÉVEK ÓTA ELSZOKOTT a transzilván közönség attól, hogy életének ösztönzését az irodalomtól várja. Talán az Abel történetei óta egyetlen irodalmi mű sem tudta az érdeklődést igazán felkavarni. Kós Károly drámájának megjelenése, a Helikon drámapályázata és Tamási Tündöklő Jeromos-ának bemutatása az elmúlt hónapokban ismét a színház és az irodalom felé terelte többnyire érdektelen közönségünk figyelmét. Az az érdeklődés és várákozás, amely Tamási darabjának bemutatóját kísérte, azt mutatja, hogy ezuttal nem pillanatnyi divatáramlatról, hanem életünknek egy új állomásáról van szó, amellyel érdemes itt foglalkoznunk. A színház csak akkor szólhat igazán a közönséghez, ha szembe mer nézni a közösség életével, és annak a sorsát szólaltatja meg. A színház csak egy átalakuló társadalomban válhatik igazán társadalomformáló erővé, amikor az élet alapkérdéseire visszatérve, vitássá teheti mindazokat az előítéleteket, amelyeknek kötelező hite eddig elgáncsolta az őszinte szókimondást és így maguknak a sorskérdéseknek felvetését is. Másfél évtized vergődései, önkínzása és bukásai után úgy látszik, elérkezett az ideje annak, hogy életünk kínzó kérdéseivel bátran szembenézzünk. A dráma megszületéséhez távlatra, a gondolatok kitisztulására van szükség, természetes tehát, hogy hosszú éveknek kellett eltelniök ebben a nyomasztó, zaklatott mai korban is, hogy megszülethessék a transzilván dráma. Az embernek ki kell emelkednie nyomoruságából, panaszainak elsrásából és harcolnia kell sorsa ellen. A transzilván életre nézve is ennek a saját erejével számot vető harcnak a megindulását jelzi a dráma kibontakozása.

Társadalmi kérdéseink feszítő, nyugtalanító ereje, a társadalmi igazság követelése mozgatja a *Budai Nagy Antal* és a *Tündöklő Jeromos* alakjait. Megszületőben levő drámánk az élet nyugtalanító kérdéseivel viaskodik és keres azokra feleletet egész társadalmunk számára. Jellemző, hogy egyik írónknak a történelemhez, a másiknak a mese világához kell fordulnia, hogy a társadalom kérdéseit megszólaltassa. Ha a sokszor elrejtőző mondanivaló nem is tudta talán mindkét darabban a maga igazi formáját megtalálni, ezek a darabok mégis Transzilvânia kérdéseit fogják meg. Úgy érezzük, hogy Transzilvániában, ahol egy megfiatalodó társadalomnak el kell vetnie magától a mult előítéleteit és új látásra van szüksége, még nagy lehetőségei vannak a dráma fejlődésének és egyben a színház is visszanyeri azt a társadalomalakító szerepét, amelyet egy évszázaddal ezelőtt vitt. (Hatalmas mértékben megnöveli a színház fontosságát életünkben az a

kormányrendelet is, amely a filmfeliratok szövegét egynyelvűvé tette, ezzel mintegy „kitiltva” a filmszínházakból a magyar közönség széles rétegeit.)

Tamási darabjában még mintha a társadalmi kérdések a népese misztikumában elveszve erőtlenül jelentkeznének. Kós Károly Budai Nagy Antalját szinte szétveti a benne felhalmozódó szociális feszültség. A XV. század Transzilvániája tárul itt elénk, a középkor vége, amikor a kor eszméi behatolnak a Meszesen túli zárt világba, hogy felforgassák, megdöntsék a középkor szellemi és társadalmi rendjét. Transzilvânia ez valóban, „meddő hegyek és nyomorodott lelkek tartománya”. „Szeretjük Jézust, de Husz János a cseheknek halt meg, nem Transzilvániának. Csuda kellene, hogy valaki Transzilvániában arassa le az Úr megérett gabonaföldjét. De Transzilvániában csudák nem történnek.” Budai Nagy Antal, a parasztlázadás vezérévé emelt kalotamenti kurtanemes viaskodik ezekben a szavakban Transzilvânia örök sorsával. „Imádkozni és átkozódni tud itt mindenki, de hinni gyáva.” Transzilvânia alkalmazkodott mindig a realitásokhoz, de hinni mindig gyáva volt. Ma is az.

Életünknek talán legnagyobb betegsége, hogy azok, akik kezükben tartják irányítását, nem tudnak már hinni. Jövőt csak az építhet, akiben megvan még a hit, a hit a hivatásunkban, a jövőnkben, az erőnkben. Költőink másfélévtizeden át a helytállást parancsolták, de hitet nem tudtak adni. Politikusaink népünket akarták megszervezni és panaszait tárták a világ elé, de volt-e bennük hit? Az egyház Isten akaratában megnyugvó hitet adott, de nem tudta egész életünket öntudatos, harcoss előrenézéssé, építő erővé formálni. Az új élet megteremtéséhez hit kell, hitet várnak vezetőinktől intézményeink, szervezeteink, mert különben élettelen lesz bennük a munka és egy hirtelen vihar nyomtalanul elsöpörheti őket. Ezt a hitet csak magányos, sokszor társtalan, alig ismert „egyedüllevő magyarokban” találjuk meg, de nem látjuk ott égni a közélet vezetőiben, a közvélemény irányítóiban.

AZ ESZMÉKBE VETETT tántoríthatatlan hit hiánya változtatja nálunk olyan könnyen az eszmei ellentéteket személyi összetűzéseké. Ezért nem válhatott a sajtónkban nemrég a spanyol polgárháborúval kapcsolatosan a jobb- és baloldal kérdéséről lefolyt ádáz szóharc politikai módszereket, életberendezkedéseket tisztázó építő erővé. Megvalljuk, ezt a harcot idegenkedéssel és megdöbbenéssel néztük. Tudjuk, hogy jelenlegi életformáink tarthatatlanok és azt is, hogy minden átváltozás szellemi küzdelmekkel jár. Tudjuk: belső megújulásunk, felemelkedésünk lehetősége, életünk irányításának módszerei összefüggésben vannak a világnézetek harcával, a világ átalakulásával. Az is kétségtelen, hogy életünk berendezkedésének kérdésénél szerepet játszik majd az, hogy jobb- vagy a baloldal hívei lesznek életünk irányának meghatározói. Mégis nagyobb szükség van arra, hogy a spanyol polgárháború kérdései helyett sajtónk a magunk belső ügyeire figyeljen és azt keresse nyitott szemmel, a lehetőségek mérlegelésével, hogy miképpen alakíthatjuk életünket a jövőben ellentállóbbá, törhetetlenül erőssé. Nem rosszalhatjuk a sajtó harcait, ha

azok valóságos kérdéseink, intézményeink hivatása, politikánk módszere, jogvédelmünk eredményessége, gazdasági szervezeteink feladata körül zajlanak. A szabad közéleti kritika a cenzura és a kiadói érdekek miatt maholnap úgyis kiszorul magyar sajtónkból és ha nem kap helyet azokban a lapokban, amelyek a nemzet érdekeit képviselik, ott szólal meg, ahol ezzel idegen érdekeket szolgál. Azt kívánjuk sajtónktól: figyelje éberebben a magunk belső életének tüneteit, keresse a megmaradás útjait és ne hintse el amúgyis kétségbeesetten vergődő életünkben a meddő viszálykodás magjait.

ÚGY ÉREZZÜK, életünkben az egyházak szerepének megítélése az, ami leginkább válaszfalat emelhet a jobboldal és a baloldal hívei közé. A jobboldal az egyházakkal, a baloldal az egyházak háttérbeszorításával szeretné a jövendő életformát kialakítani. A transzilván magyar élet szervezése pedig az egyházak keretei között indult meg és talán ma is egyedüli intézményeink, amelyekben a magyar társadalom megszervezve él és dolgozik. Sőt közművelődési szervezeteink fogyatékoságai miatt a művelődéspolitikai feladatai is jórészt egyházainkra hárulnak, ami a papság szerepének megnövekedéséhez vezetett. Csakhogy felekezeti vezetőink egyoldalubb szemlélete s a közös tervszerűség hiánya miatt egyetemes kulturpolitikai feladataink megoldatlanul maradnak és amúgyis széttagolt társadalunkban újabb megosztások, ellentétek éleződnek, ennek ellenére a transzilván magyar életet mégis az egyházak körül kiépülve képzeljük el. Nemcsak azért, mert az egyházak hagyományaink leghűbb fenntartói, nyelvünk ápolói, művelődési igényeink táplálói, hanem sokkal inkább azért, mert nemzeti lelkünk őrzése és szellemünk irányítása a hivatásuk. Ha elismerjük azt, hogy megmaradásunk erkölcsi megújulásunktól függ, akkor akarnunk kell az etikaibb, jobb, embe-rebb magyart. Ha kisebbségi életünk parancsává az egymásért való felelősséget, a több és önzetlenebb munkát, a minden körülmények között való helytállást akarjuk tenni, akkor keresnünk kell azokat az erőket is, amelyek ennek az életnek a vállalására képessé tehetnek. Ezt az életformáló erőt látjuk a vallásban, a keresztyénséget, mint életformát pedig az egyházak hivatottak megvalósítani. E z é r t tartjuk azt, hogy nemzeti megmaradásunk kérdése egyházainkkal van összekapcsolva és ez szabja meg állásfoglalásunkat is a világnézeti harcokban.

EGYHÁZAINK feladatukat eddig az iskolákon keresztül műveltségünk védelmében és lelki munkájuk végzésében látták, ma azonban a védelmi harcon túl építő szándékok valóra válása tölt el bizalommal. Így a református teológia gyakorlati továbbképző tanfolyamának meynyitása egyike ezeknek az építő tetteknek. A Bethlen-kollégium keretében létesült tanfolyam megnyitásán Vásárhelyi János püspök hangsúlyozta, hogy az új papi nemzedék népének nemcsak lelki gondozója kell, hogy legyen, hanem tanácsadója, vezetője — az élet más viszonylataiban is. Erre a munkára készíti fel az ifjú lelkészeket a most megnyílt tanfolyam és segítőtársként áll mellettük a Bethlen-kollégium is. Ez az újítás elsősorban a transzilván élet nagy

irányváltozását mutatja. Azt jelenti, hogy a magyarság felismerte a gyakorlati élet követelményeit és azokhoz alkalmazkodni akar.

Bethlen Gábor három évszázaddal ezelőtt azzal az elgondolással hozta létre az akkor akadémia-jellegű főiskolát, hogy a népből nőtt, a népet szolgáló vezetőket adjon Transzilvániának. Szeme előtt a művelt nemzet képe lebegett, mert a kisnemzeteknek műveltségük ad életjogot, minőségi értéktöbbletük. Az alapító rendelkezése a mai életre is kiható parancsot rejt magában. Az iskola évszázadokon keresztül a tudomány hajléka volt és főcéljának azt látta, hogy kialakítsa a transzilván magyarság vezető értelmiségi rétegét. Az utolsó évtizedekben azonban a középiskolát végzett értelmiség mintha megfélemedezett volna az alapító szándékáról és elszakadt a néptől, melyet szolgálni hivatása volt. A tavaly létesített gazdasági iskola azonban már új irányzatot jelent a kollégium életében: ismét a nép szolgálatára nevel és a falura megy ki építeni. Őt tagozata: az elemi, a gimnázium, a tanítóképző, a gazdasági iskola és a teológia a fiatalosság minden rétegét maga köré gyűjti, hogy a munkában összehalkozzék és ugyanabban a szellemben, a népért való felelősség szellemében nevelkedjék, ugyanazzal az életszemlélettel kerülve ki az életbe. Makkai Sándor szerint iskoláinknak a falu számára papot, tanítót és presbitert kell adniok. A Bethlen-Kollégium ma ezt a hármas feladatot vállalja és példája szemléletesen tükrözi a transzilván magyar gondolkodás változását.

HA A KÜLSŐ viszonyok nem súlyosodnának ránk szinte napról-napra elviselhetetlenebb nyomással, bizakodással kellene a transzilván magyar gondolkozásmód változását szemlélnünk. Ha egységes munkatervet és irányítást, konok tervszerűséget nem is látunk még életünk legtöbb vonatkozásában, de meglevő kis erőinket kezdjük okosabban felhasználni, tennivalóinkat tisztábban látjuk s jobban törődünk életünk nagy kérdéseivel. Ugyanakkor, sajnos, a Magyar Párt intézőbizottsági ülésén, valamint Willer József kitűnő felirati beszéde során teljes sötétségében bontakozott ki a transzilván magyarság élete. Az intézőbizottsági ülés megbeszéléseiről részleteket nem ismerünk. A kiadott hivatalos jelentés komoly, határozott és fegyelmezett hangja a magyarság véleményének tükre volt és a pártnak ott kellett éreznie maga mögött ezekben az órákban az egész transzilván magyarságot.

Közvéleményünkben mégis alig keltettek visszhangot a párt tanácskozásai. Szeretettel és megbecsüléssel állunk a párt minden komoly és jószándékú munkája mellett és épen ezért tölt el aggodalommal az a tünet, hogy közvéleményünk egyre kevesebbet foglalkozik a politika kérdéseivel. Ebben az elközömbösödésben igen nagy része van annak, hogy a mai viszonyok között az állampolitika erőlyessége annyira keresztezi a kisebbségi pártok törekvéseit, hogy azok szinte meddőknek, kilátástalanoknak látszanak. Ez a kilátástalanság azután végzetesen meggyöngíti s úgyszólván elgáncsolja a belső szervezés munkáját. De kétségtelenül a párt sem mutatott kellő rugalmasságot új gondolatok, módszerek felismerésében s főként nem

tudott — merevségének leküzdésével — minden magyar erőt megragadni, felhasználni.

Ennek a merevségnek bizonyára jelentős része van benne, hogy az a fiatal értelmiség, amelyre a dolgok természetes rendje szerint néhány év múlva magyarságunk politikai irányításának súlya nehezedni fog, tudatosan vagy öntudat nélkül, de kerüli a politika kérdéseit. Nem túlzunk, ha azt is kimondjuk, hogy bizonyos idegenkedéssel nézi a párt életét. Nem ellensége a pártnak, nem hajtják érvényesülési vágyak, nem állások és tisztségek elfoglalására törekszik. Nemzeti szempontból nyugtalanítóbb az állásfoglalása: egyszerűen nem törődik a politikai élettel, közömbös iránta. Ismeri a tennivalókat, nem szeret hiábavaló munkát végezni és arra fordul érdeklődésével, ahol úgy látja, hogy hasznosabb, eredményesebb és a maga szemléletének megfelelőbb munkát végezhet. Amíg az egyházi, gazdasági és kulturális életben az új nemzedék megmutatta, hogy tud alkotni, vannak életképes gondolatai, addig a politika küzdőterén eddig csaknem teljesen hiányzott.

A fiatalság egységesen látja az életet, nem tesz jelentőségében különbséget egy kulturház felavatása, egy parlamenti beszéd, vagy egy gazdasági tanfolyam között. A fiatal nemzedék szintétikus szemléletével szemben a párt szemlélete viszont — a régi politikai iskola hagyományaként — egyoldalúbb. Ez a politikai rendszer, amely kisebbségi életünk megindulásakor a multból bizonyos tekintélyt, súlyt és tudást hozott át, nem gondolt ennek a nemzedéki ellentétnek kiegyenlítésére és a maga sorainak felfrissítésére. Amint életünk annyi más és nem kevésbé fontos területén, itt is hiányzott a tervszerű utánpótlás. Ez a politikai téren mutatkozó elkülönödés nemzeti életünk egyik legnagyobb veszedelme, mert néhány év vagy évtized múlva azt a nemzedéket, melyben a magyarság történeti és politikai hagyományai mellett él még a politikai tudás és gyakorlat is, fel kell váltania egy új nemzedéknek. Transzilvánia jövő sorsa esetleg olyan nemzedékre lesz rábízva, amelynek sem politikai műveltsége, sem gyakorlata, sem tapasztalata nem lesz.

A pártnak és a fiatalságnak egyformán érdeke, hogy ezen a helyzeten változtasson. A pártnak azért, hogy munkájának eredménye ne enyésszen el a nemzedékváltással, a fiatalságnak pedig azért, mert ha ma közönyből félreáll, holnap készületlenül fogják találni a rázuhanó politikai feladatok, melyeknek megoldásától pedig elsősorban saját sorsa függ. Az a fiatalság, amely a magyarság mai életformáit, gazdasági és művelődési állapotát ismeri, látja társadalmi betegségeinket, életünk hibáit és erényeit, bizonyára józanul, körültekintően, megfontolva helyt fog állni a politikai életben is.

AZ UNITÁRIUS egyház főtanácsának decemberi ülésein a politikai életben annyira nélkülözött fiatal nemzedéknek feltűnő előretörését láthattuk. Nem ismerjük közelebbről azoknak a törekvéseknek a célját, amelyek a fiatalokat ilyen erőteljes föllépésre sarkalták és így azt sem ítélni tudjuk meg, hogy az általuk fölidézett harcok és viták csakugyan szükségesek és helyesek voltak-e? A módot és modort, ahogyan a fiatal nemzedék egyik legjelentősebb közösségünk

életében megjelent és szerepet követelt magának, nem tekinthetjük a magunkénak, mert, úgy látjuk, sokszor használt oda nem illő fegyvereket is. Ha ez a harc csupán a fiatalok túlzott önbecsüléséből és személyi becsvágyából táplálkozott, úgy jelentősege a transzilván életre — a személyes változások megtörténtével — bizonyára elenyészik. Úgy hisszük azonban, a viták mélyén ennél sokkal nagyobb jelentőségű kérdéseket kell látnunk. A fiatalság harcot mert indítani egy intézmény megcsontosodása ellen, mert lelkiismeretének szavára hallgatva, felfedezte a maga felelősségét. Ismételjük, nem tudjuk, fellépésükre ott és ebben a formában mennyire volt szükség. Azonban a nyílt és bátor kiállítás közéletünkben egyre ritkább lesz; ez a kiállítás pedig bátorságot, nyílt felelősségvállalást jelent és megbecsülést érdemel elvtelen, megalkuvó világunkban. Megszoktuk életünkben, hogy az egység látszatának megóvása végett sokszor kell lelkiismeretünk szavát elhallgattatnunk. Az egység azonban véleményazonosságot jelent. Ha ez a véleményazonosság nincs meg, észszerű és célra vezető dolog-e a becsületes meggyőződésből fakadó különböző véleményeket véka alá rejteni, szabad teret engedve ezzel a közéletünkben egyre aggasztóbban elhatalmasodó felelőtlen bírálgatásoknak, hátmögötti gyanúsítgatásoknak? Kétségtelennek látjuk azonban azt is, hogy fiatalság hangos bírálata is csak akkor jogosult, ha alapos tudás, mély műveltség s elődeikhez méltó felkészültség párosul fellépése erélyével, mert csak így nyújt biztosítékot arra, hogy intézményeink kormányzására hivatott.

VITA SÁNDOR